

Dr. Kelemen Elemér, professor emeritus,
ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar

A népnek értelmi felemelése

(Képzeltbeli) interjú báró Eötvös Józseffel, az első magyar vallás-, és közoktatásügyi miniszterrel

A (képzeltbeli) interjú válaszait Eötvös József beszédeiből, írásaiból állítottam össze

Eötvös József: Kultúra és nevelés. Összegejtötte, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta: Mezei Márta, Magyar Helikon, Budapest, 1976. (Eötvös József művei)

- *A magyar társadalom évek óta várja az oktatás megújítását és egyre türelmetlenebbül figyeli egy új és jó oktatási törvény megalkotásának esélyeit. Hogyan látja Ön az iskola szerepét, az oktatási reform szükségességét?*
- Nagyobb fontosságú közügyeink között nincsen tán egy sem, melyre nézve a reformok szükségessége oly általánosan elismertetnék, mint a közoktatás. **1.)** Elismert dolog napjainkban, hogy azon tényezők között, melyek minden népnek jólétére és ezáltal az államoknak hatalmára elhatározó befolyást gyakorolnak, egy-egy fontosabb nincs, mint a népnek értelmi műveltsége; és innen van, hogy jól rendezett állam nem létezik, mely a népoktatás célszerű elrendezésére figyelmet nem fordítana. **2.)** Talán paradoxonnak látszik, de mi úgy vagyunk meggyőződve, miként anyagi érdekeink előmozdítására a népoktatásnál biztosabb eszközünk nincs. **3.)** És csaknem lehetetlennek tartom, hogy most midőn a népnevelés ügye a közfigyelmet magára vonta, valaki azon összeköttetést nem látná át, melyben ezen ügy jólétünkkel, a polgári szabadsággal, sőt az ország biztosságával áll. **4.)**
- *Köztudomású, hogy oktatási rendszerünk minden iskolafokozatra, minden intézményre kiterjedő, átfogó reformot igényel. Milyen lépéseket, milyen fontossági sorrendet ajánl?*
- Nem osztozom több, nagytekintélyű szakférfiú által újabb időben is hirdetett azon nézetében: hogy a felsőbb oktatás a szorosán vett népnevelésnél nagyobb befolyást gyakorol a népek műveltségi állapotának emelésére, s hogy ennél fogva mindennek előtt magasabb tanintézeteink tökéletesítésére kellene fordítani figyelmünket. Meggyőződésem szerint törvényhozásunk helyesen jár el, midőn az ellenkező irányt követve a közművelődés terén célba vett reformjait a népoktatás szervezésével kezdette meg. **5.)** Egyet már jelenleg sem vonhat senki kétségbe, s ez az: hogy a magasabb oktatás is a nemzet minden osztályának érdekében fekszik. Ennél fogva a törvényhozás ugyanazon elvek szerint, melyek alapján minden polgárának elemi oktatásáról gondoskodik, nem utasíthatja el magától azon kötelességet sem, hogy magasabb tanintézményekről gondoskodék. És ha ezt elismerve magasabb oktatásunkra fordítjuk figyelmünket, s felsőbb tanintézményeink helyzetét Nyugat-Európa más egyfokú intézeteivel összehasonlítjuk: be fogjuk látni a feladatnak egész nagyságát, mely előttünk áll. **6.)**

- *Milyen összefüggést lát az oktatásügy fejlesztése és a társadalom fejlődése között? Mi ebben az állam szerepe, felelőssége?*
- Oly államban, hol a politikai jogok gyakorlata a nemzet minden osztályára kiterjesztett, senki az államnak azon jogát kétségbe nem vonhatja, hogy minden polgárának kellő neveléséről magát biztosítsa; de következik az is, hogy midőn az állam egyes osztályok kiváltságait megszüntetve minden polgárának egyenlőségét kimondá, egyszersmind azon köteleességet vállalva magára, azt, amit a törvény mindenkinek ígért, mindenkinek elérhetővé tegye. **7.)** Korunk tudományos és gyakorlati pedagógiájának fő feladata: oly módon alakítani át egész oktatási rendszerünket, hogy az állam és a társadalom jelen viszonyainak megfeleljen. Az egyenlőség abban áll, hogy az emelkedés mindenkinek lehetővé tétetett.
Mozdítottassanak el azok a válaszfalak is, melyek eddig a szoroson vett népnevelés és az úgynevezett magasabb oktatás között még léteznek, és valamint az élet, úgy az iskola akként rendeztessék el hogy az oktatás legalsóbb fokaitól a legmagasabbakig az átmenet és az emelkedés egyik fokról a másikra mindenütt a lehetőségig könnyűvé tétessék. **8.)**
- *Kik viseljék a kiterjedő oktatás anyagi terheit?*
- Ha egyrésztől elismertetik, hogy a státusnak (= az államnak – a szerk.) joga van kényszeríteni a szülőket, hogy gyermekeiket iskolába járassák, úgy másrésztől a dolog természete hozza magával, hogy az ily iskoláztatás másként, mint ingyen nem történhetik; mert a szülőket fizetésre kényszeríteni a státusnak nincs joga. **9.)**
- *Hogyan oszthatók meg ezek a terhek?*
- Hogy a nevelésnek terhei elsősorban a szülőket illetik, az nem szenved semmi kétséget; sőt még azon esetben is, ha az oktatásnak egész terhét az állam vállalja magára, azért mégis a nevelés terhének legnagyobb része mindenesetre a szülőket fogja terhelni. Ezen kérdés elhatározása attól függ, hogy a népoktatást országos érdeknek tekintjük-e vagy sem? Ha igen, akkor azon terheket, melyek a népnevelésből származnak, a dolog természeténél fogva éppen úgy közös tehernek kell elismernünk, mint minden más terheket, melyek bizonyos közös dolgok elérhetésére szolgálnak. **10.)** A népoktatást mindenekelőtt kommunálisteherek tekintetik. **11.)** Oly államban, mely oly alkotmánnyal bír, mely által a népnek minden osztályai a közdologra befolyást gyakorolnak, minden osztályoknak nevelés az államnak nemcsak jogai, de kötelességei közé is tartozik. **12.)**
- *Nem jelentheti-e ez az állam túlzott befolyását az iskolára, az oktatásra?*
- Az állam fenntartja magának azon jogot, hogy az állampolgárait gyermekei oktatására kötelezze, ennek következtében az állam elismeri azon kötelezettségeit, hogy intézetekről gondoskodjék, melyek által az állampolgárainak ezen köteleesség teljesítése lehetővé tétessék; ellenben valamint az állam nem vállalja magára azon köteleességet, hogy a népnevelésről kizárólag s egyedül ő maga gondoskodjék, úgy nem követeli azon jogot sem, hogy a népnevelés terén, minden másokat kizárva, monopóliumot gyakoroljon, mi az én meggyőződésem szerint egy alkotmányos államnak elveivel össze nem fér. Minden alkotmányos állam saját érdekei ellen cselekszik, ha azokat, kik őt a népművelésben segítik, ezen működésökben akadályozni akarja. **13.)**

- *Melyek ezen önkorlátozó állami magatartásnak a főbb elvei?*
  - Miután nemzetünk semmihez nem ragaszkodik inkább, mint az önkormányzat eszményeihez, s miután ezen eszme egész közigazgatásunk egyik alapját képezi, a kormány a népnevelés ügyében sem támaszkodhatik azon eszközökre, melyek egy centrálisabb kormánynak rendelkezésére állnak, részint mert ezzel a nemzet közvéleménye ellentétben áll, részint mert ott, hol a közélet semmi ágában centralizációt éppen a nevelés körében behozni teljes lehetetlen. **14.)** Alkotmányos államban a tanszabadság és a sajtószabadság között a lehető legnagyobb analógia létezik. Én tehát azt hiszem, alkotmányos országban a tanszabadságnak magának az állam alapelveinek szükséges következtetése. **15.)**
  - *Nem szolgáltatja-e ki ez a felfogás az iskolákat különféle helyi és nem helyi politikai törekvéseknek, befolyásolási kísérleteknek?*
  - A népiskolának bizonyosan nem az a feladata, hogy a bennök tanított gyermekek bizonyos politikai párt nézetei elfogadására neveltessenek. A népoktatás nem tartozik azon tárgyak közé, melyek már természetük szerint pártkérdésekké válnak, sőt, talán nincs ügy, mely annyira pártküzdelmeken kívül állna, mint éppen ez. **16.)**
  - *Milyen szerepet kaphat, milyen feladatot vállalhat az iskola a vallásos nevelésben?*
  - Felfogásunk szerint a népnek vallásos nevelése nem a nép iskoláztatásától függ, s e részben a közállomány az egyház munkásságát soha nem pótolhatja iskolai rendszerek által. **17.)** Az első kérdés az: el kell-e különböztetni a vallásos oktatást az oktatás többi részétől? Erre nézve kétségtelenül azt kell felelni, hogy el kell különböztetni. A vallásos oktatás olyan valami – főképp olyan országokban, hol különböző vallásfelekezetek vannak - mit az oktatás többi részével összezavarni nem lehet. Én tehát részemről törvényjavaslatomat úgy indítványozom, hogy a nép vallásos oktatása az oktatás többi részétől elkülönböltessék. **18.)**
  - *Mit tanácsol az előttünk álló feladatok ismeretében?*
  - Hogy törekvéseink sikerüljenek, áldozatkészségünk felett még egyre van szükségünk, ami mindenek között talán a legnehezebb: s ez – türelem. Ha valahol, úgy bizonyosan e téren megfogható a türelmetlenség, mellyel a nemzet óhajításainak teljesülését várja a sikernek egyik feltétele ez, mert arra mutat, hogy a létező hiányoknak teljes tudatához jutottunk, és egyszersmind záloga törekvéseink eredményének, melyeket semmi nem segíthet elő inkább, mint: ha azok, kikre a fontos ügy bízva van, minél többször kötelesegeik gyors és pontos teljesítésére intetnek. **19.)**
Szükségtelennek tartom, hogy a tisztelt Házat ezen törvényjavaslatnak vagy inkább tárgyának fontossága figyelmessé tegyem. A népnek értelmi felemelésében fekszik legbenső meggyőződéseim szerint ezen haza egész jövője. Most Európának ezen helyén más nemzetek, mint valóban civilizált nemzetnek nincs helye. **20.)**
1. Felhívás népnevelési egyletek alapítására, 1868., 330-333. o. Idézet (továbbiakban: Id.): 330. o.
  2. A népiskolai törvényjavaslatból. Hat beszéd, 1868., 399-407. o. Id.: 399. o.
  3. Népoktatási ügy. I., 1846., 279-283. o. Id.: 280.o.
  4. A vallás-, és közoktatásiügyi magyar királyi miniszternek az országgyűlés elé terjesztett jelentése a népiskolai közoktatás állapotáról 1870-ben (a továbbiakban: Jelentés, 1870), 427-494.o., Id.: 489.o.
  5. Uo. 473. o.
  6. Uo. 478-479. o.

7. Uo. 477. o.
8. Uo. 478. o.
9. Az elemi oktatásról. Tizennégy beszéd, 1848., 301-323. o. Ld.: 302. o.
10. A népiskolai törvény javaslatáról. Hat beszéd 1868. 399-407. o. Ld.: 407. o.
11. Uo. ld.: 408. o.
12. Uo. ld.: 403-404. o.
13. Uo. ld.: 404. o.
14. A népnevelési egyletek ügyében, 1867., 339-350. o. – ld.: 341. o.
15. A népiskolai törvény javaslatáról. Hat beszéd 1868., 399-407. o. – ld.:405. o.
16. Népoktatás II. 1848., 284-287. o. – ld.: 285. o.
17. Népoktatás III. 1848. 2288-293. o. – ld.: 290. o.
18. Az elemi oktatásról, Tizennégy beszéd, 1848., 301-323. o. – ld.: 304-305. o.
19. Jelentés, 1870., - ld.: 479. o.
20. Az egyházak és a felekezeti iskolák segélyezésének ügyéről és a népnevelésről, 1868., 356-360. o. – ld.: 358. o.

Budapest, 2013. szeptember